

БЪЛГАРИСТИКАТА ВЪВ ВЕНЕЦИАНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „КА’ ФОСКАРИ“

Илияна Кръпова
Венециански университет „Ка’ Фоскари“

Илияна Кръпова. Болгаристика в университет „Ка’ Фоскари“ в Венеции

Статья задается целью наметить в общих чертах историю болгаристики в Италии. Выявлены имена первых значимых итальянских исследователей и переводчиков болгарской литературы первой половины XX века – Энрико Дамиани, Луиджи Сальвини и Леонардо Пампури. Прослеживаются наиболее важные моменты в истории болгаристики. Акцент ставится на современном состоянии обучения и исследовательской работы в университете «Ка’Фоскари» в Венеции в области болгарского языка и болгарской литературы. Представлены в резюмированном виде предложенные для публикации статьи воспитанников этого университета.

Ключевые слова: болгаристика в Италии, университет «Ка’ Фоскари», Энрико Дамиани, Луиджи Сальвини, Леонардо Пампури

Iliyana Krapova. Bulgarian Studies at the Ca’ Foscari University of Venice

The article aims to briefly outline the history of Bulgarian Studies in Italy. It highlights the names of the first important Italian researchers and translators of Bulgarian literature in the first half of the twentieth century, such as Enrico Damiani, Luigi Salvini, and Leonardo Pampuri, and traces the most important moments in the history of Bulgarian studies. Emphasis is placed on the current state of teaching and research in the field of Bulgarian language and literature. The articles proposed for publication by graduates at the Ca’ Foscari University of Venice are summarized.

Key words: Bulgarian Studies in Italia, Ca’ Foscari, Enrico Damiani, Luigi Salvini, Leonardo Pampuri

Както отбелязва италианската славистка Яня Йерков Капалдо (Йерков Капалдо 1994), българистиката може да се разбира както в тесен смисъл (като област, занимаваща се със специфични проблеми на българския език, история и култура – „българистика в собствен смисъл“), така и като

* Рубриката „Българистиката по света“ е подготвена със съдействието на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“, финансирана от МОН.

интердисциплинарна област, дял не само на славистиката, но и на други области, изследващи регионално дефинирани културно-исторически реалности, като Балканите и Югоизточна Европа.

Научните тенденции, характеризиращи новия век, доведоха до известно преструктуриране на европейската славистика и до нова епистемологична интерпретация на самата славянска филология вече не като област, изследваща славянското единство в историческите му корени и цялата географска и геополитическа зона на славянско присъствие, а по-скоро като един относително фрагментиран ареал с множество зони на взаимно влияние, но и на значително различие, всяка от които обаче със собствени, макар и сродни, културно-историческия проявления. Тези промени се отразиха значително и на развитието на българистичните изследвания в Европа, и на академичното присъствие на славистиката в европейските университети. Оформиха се по-специфични изследователски полета с ориентация не само към филологията в класическия ѝ смисъл, но и към други езиково-културни реалности, които имат отношение към по-глобални категориални противопоставяния със силен приложен компонент (национално/универсално, традиционно/модерно, фолклорно/индивидуално), способни да се впишат в мащабните теми на съвремението, като културната идентичност, межкултурната комуникация в ерата на глобализацията, мултикултурализма и т.н.

Докато в славянските страни от бившия комунистически блок, като Русия, Полша, Чехия, българистичните изследвания с подкрепата на определени академични структури (изследователски центрове, институти с хуманитарен характер, адекватна академична структура) остават относително силни по отношение на човешките ресурси, ситуацията в западноевропейските страни е много различна. Там новите измерения на научната реалност вследствие на политическите и социалните промени и смяната на поколенията се отразиха значително върху присъствието на хуманитарните изследвания на академичната сцена като цяло и върху така наречените „малки“ езици и култури – в частност. И докато предишните департаменти бяха основани на по-тесен и научнообоснован ареален принцип, през последните десетилетия и заради различни „реформи“ във висшето образование те, за да функционират успешно в условията на все по-намаляващите ресурси, бяха интериоризирани в по-глобални академични обединения, често обхващащи твърде широк спектър от хуманитарни области. Тези тенденции доведоха до значително маргинализиране на малките езици и култури и до явно незачитане на изначалния европейски приоритет за стимулиране на езиковото многообразие в мултилингвистична Европа, както и до драстично намаляване на броя на

българистите и на броя на студентите, заинтересовани да изучават български език.

Сред неславянските страни Италия може да бъде определена като относително щастливо изключение. Определено може да се каже, че в момента Италия е европейската неславянска страна, в която поради духа на отвореност на италианската българистика към други историко-културни общности, които по традиция дефинират изследователския интерес на италианските слависти (*Slavia Orthodoxa*, *Byzantine Commonwealth*, балканския езиков съюз), съществува относително по-голям научен интерес към България както в традиционния, така и в интердисциплинарния смисъл.

Историята на италианския интерес към България започва през 20-те години на XX век, когато славистите Енрико Дамиани и Луиджи Салвини публикуват първите си трудове в областта на българистиката, съответно *Български поети* (*Poeti bulgari*, 1925) и *Български народни песни* (*Canti popolari bulgari*, 1930). Началото на преподаването по български език е поставено през 1929 г. в Рим, когато е създадена първата катедра по български език и литература (Йерков Капалдо 1994: 434 – 435; Станчев 2005). За основател на италианските научни българистични изследвания единодушно се счита Енрико Дамиани (1892 – 1953). Според Артуро Крония Дамиани е „първият българист в Италия“ (Крония 1940), както свидетелстват и различни изследвания, посветени на неговата личност като човек на две култури. Неговият ученик – Луиджи Салвини (1911 – 1957), познавач на всички славянски езици, е завършил български език и литература под ръководството на Енрико Дамиани с дисертация, която ляга в основата на излязлата в Рим през 1936 г. негова монография *Българската литература от Освобождението до Първата балканска война (1878 – 1912)* (вж. Салвини 1936). Той е много активен в следвоенния период като автор на литературнокритически статии и на преводи, които оставят незаличима следа в историята на преводите от български (Дел’Агата, Камуля 2000). И макар че първоначално Салвини се насочва към българския фолклор, основните му интереси са свързани с големите майстори на българската поезия и на прозата на критическия реализъм от XIX век: Иван Вазов, Алеко Константинов, Стоян Михайловски. През периода между двете световни войни излиза и списание „*Bulgaria*“, чиято цел е не само да представи България на италианската културна общественост като „мост между латинския свят и славянската раса“, но и да се подложат на критична преоценка редица страни на българския живот, култура и литература. Списанието, чиито архивни броеве са дарени на Славистичната библиотека на „Ка’ Фоскари“ от големия преводач на българска поезия Леонардо Пампури (1914 – 2007), предс-

тавлява безценен източник за историята на италианската българистика от първата половина на XX в. Ако беше просъществувало, то би било сериозно свидетелство за важното място, което българската (предимно хуманитарна) проблематика е заемала сред италианския интелектуален елит. За съжаление, след Втората световна война поради добре известни исторически причини списанието спира да излиза.

Сега, когато българистиката е утвърдена във всичките си многообразни измерения, може без колебание да се каже, че през последните почти 100 години всичко, което представя българския свят както в историко-културен план, така и като „макротекст“ (по дефиницията на един от най-значимите италиански българисти – Джузепе Дел’Агата, вж. Дел’Агата 1985), макар с променлив успех и с различна интензивност и значимост, е обект на непрекъснат интерес от страна на италианската академична общност¹.

Ранните изследвания върху българската история и култура в университета „Ка’ Фоскари“ се свързват с учредяването през 40-те години на миналия век на Института за Югоизточна Европа и Средния изток (IESOL), който като самостоятелно, но добре интегрирано в академичната структура звено е имал задачата да предложи курсове за специализация на млади кадри и да ги подготви за активна икономическа дейност в региона. Въпреки че със създаването си IESOL става част от структурата на „Ка’ Фоскари“ и през 1969 г. в резултат на променената административна политика на университета българският език влиза като допълнителен курс в рамките на специалността *Чужди езици и култури*, преподаването му не стартира по различни причини (Пицолато и кол. 2018). Дори фактът, че някои от преподавателите посвещават на българската литература сериозна част от своята изследователска дейност, не е достатъчно основание за неговото изучаване и действително присъствие в учебните програми. Един от пионерите на италианската славистика – Артуро Крония (1896 – 1967), като преподавател по сърбохърватски език и литература в университета в Падуа, а впоследствие и като преподавател по славянска филология във Венеция (през 1936 г.) провежда изследвания по общи исторически теми, напр. богомилството и средновековната българска история. Крония организира издания на текстове, публикува анализи и сравнителни изследвания, както и студии върху Христо Ботев, Иван Вазов и Пенчо Славейков. Именно Крония е този, който официално отбелязва паметта на Славейков в Брунате, провинция Комо, на 24 май 1940 г. Поводът е откриването на поставена от българските студенти паметна плоча на хотел „Бела Виста“ в Падуа, където Славей-

¹ За пълен преглед на историята на италианската българистика вж. Кръпова (под печат).

ков умира на 10 юни 1912 г. Приносът на Крония към развитието на българистиката в ранния ѝ етап включва и специализирани изследвания, част от които са посветени на ключовите моменти от старата българска литература (Крония 1936).

Академичното начало на преподаването на българистиката във Венецианския университет „Ка' Фоскари“ е поставено през 2005 г. с разкриването на един свободноизбираем модул от 30 учебни часа по български език, който се води и досега. От 2014 г. е обявен и лекторат по практически български език с хорариум от 120 часа. За първи лектор е избрана д-р Ася Асенова от Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

През последните двадесет години редица студенти от различни специалности (основно слависти, но и англинисти, испанисти, германисти) завършват бакалавърска или магистърска степен с теза върху българския език, въпреки че преподаването му продължава да бъде част от свободноизбираемите, а не от задължителните дисциплини.

„Ка' Фоскари“ продължава да осигурява богата академична среда за преподаване на чужди езици с фокус върху изучаването и изследването на над 40 езика от цял свят, включително редки и миноритарни езици. Макар да е доста по-млад в сравнение с най-старите италиански академични институции, като тези в Болоня и Падуа, университетът, основан през 1868 г., се превръща в едно от водещите италиански висши учебни заведения, специализирано в изследвания и преподаване на езици, култури и икономика и предлагащо широк спектър от езикови и културни програми, включително източноевропейски изследвания. Българистиката се вписва напълно естествено в този контекст и се утвърждава като един от двата значими центъра на преподаване на българския език в Северна Италия (другият е Болоня, кампус „Форли“). „Ка' Фоскари“ е и един от четирите университета в Италия заедно с „Ла Сапиенца“, Източния университет в Неапол и този в Болоня, в които има преподаване на български език. За повече подробности вж. Станчев 2005 и Кръпова 2024.

Интересите на студентите от „Ка' Фоскари“ са фокусирани основно върху изследването на съвременния български език в съпоставителен план, основно в областта на синтаксиса, както и върху историята на езика с оглед на книжовните процеси и специфичните балкански езикови влияния върху граматичната система. В този контекст предложените в настоящия брой на списание „Славянски диалози“ три статии представляват представителна извадка на научните занимания, които се стремим да развиваме и стимулираме, насочвайки интереса на студентите и докторантите към онези области на българистиката, които все още са недостатъчно добре изследвани или пък са значими от по-широка типологична

гледна точка (балканския тип конюнктив, посесивните конструкции в съпоставителен и диахронен аспект, разволя на определителния член и на неопределителния детерминатор „един“, темпоралните отношения, функцията на дателните клитики в синтаксиса, структурата на именната синтагма, степента на взаимна разбираемост между българския, полския и руския език).

Българският и старобългарският език са включени и в съпоставителни теми на успешно защитени дипломни работи, представени от студенти по руски, сърбохърватски и новогръцки език. Тяхната работа с оригинални текстове, както и с научни източници на български език водят до по-задълбочено осъзнаване на мястото на българския език в южнославянския езиков континуум, на проблемите на превода от лингвистична гледна точка², на мултилингвизма на Балканите и присъствието на общности като тази на арменците, а също и на определени аспекти от културната политика на България.³

По-долу ще представя накратко статиите на тримата наши бивши студенти по български език, които бяха изпратени за публикуване в този брой на „Славянски диалози“.

Паола Грасо завърши магистратура през 2023 г. и понастоящем е докторант в Департамента по лингвистични и сравнителнолитературоведски изследвания на „Ка' Фоскари“ под ръководството на проф. Бруни. Статията ѝ е посветена на *Слово 38* на Григорий Богослов (329 – 390) и разглежда въпроса за т. нар. от големия италиански славист Рикардо Пикио „изоколични структури“ като често използвано реторично средство в старобългарската литература, състоящо се от периоди, които могат да се разделят на логико-синтактични сегменти, ритмично маркирани от един и същ брой акценти. Статията предлага анализ на някои от изоколичните структури в *Слово 38* и търси паралели с оригиналния византийски текст, както и отклонения от него с цел постигане на ритмичен ефект.

Анда Амелия Нягу завършва лингвистика в „Ка' Фоскари“ през 2019 г. и понастоящем е докторант в Йоркския университет (York University), Торонто. Предложената статия съдържа кратък преглед на

² Студентите по български език редовно участват в организираните от Великотърновския университет конкурси за превод „Трансформации“ и неведнъж са печелили награди.

³ В това отношение бих искала да подчертая забележителните резултати на международния интердисциплинарен проект „Живописна България“, организиран от Министерството на образованието и от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Този проект, чието първо издание се състоя през 2022 г., позволи на студентите, включително и на участниците от „Ка' Фоскари“, да обогатят неимоверно много представите си за България и за нейната богата литературна история.

българските *да*-конструкции като една от характерните синтактични черти на езиците от балканския езиков съюз. Фокусирайки се върху синтаксиса на тези конструкции в главни изречения и в съпоставка с румънския език, който е майчин за нея, авторката анализира основните типове модални значения на балканския тип конюнктив и защитава тезата, че модалността в двете ѝ основни подкатегории (епистемична и деонтична) зависи от илокутивната сила на изречението като декларативно, интерогативно или императивно.

Лука Молинари завършва лингвистика в „Ка’ Фоскари“ през 2022 г. и понастоящем е докторант във Варшавския университет и в „Ка’ Фоскари“. В статията си той предлага нов синтактичен подход към граматикализацията на „един“, като разграничава онези негови употреби, които го квалифицират като числително и маркер за неопределеност, способен да въвежда референти, познати на говорещия, но неизвестни на слушащия, от онези придобити черти, които все повече го доближават до поведението на неопределителен член (способността да се появява в обобщителни изречения с нереферентна интерпретация). Авторът обвързва тези разграничения с формален анализ на синтактичните им свойства от перспективата на съвременните тенденции в генеративната граматика и в съответствие с концепцията за граматикализацията на функционалните елементи в езика като резултат от процес, ръководен от общи принципи на езиковата икономия.

ЛИТЕРАТУРА

- Дел’Агата 1985:** Dell’Agata, G. La bulgaristica in Italia: bilancio di un decennio. // *Europa orientalis*, 1985, 4, 191 – 203.
- Дел’Агата 2014:** Dell’Agata, G. *La ricezione di Pencho Slavejkov in Italia*, <https://www.bulgaria-italia.com/bg/news/news/04171.asp>
- Дел’Агата, Камуля 2000:** Dell’Agata, G., e M. Camuglia, cura. *Luigi Salvini 1910 – 1957. Studioso ed interprete di letterature e culture d’Europa*. Pisa: Tipografia Editrice Pisana, 2000.
- Йерков Капалдо 1994:** Jerkov Capaldo, J. 1994. Bulgaristica. // *La slavistica in Italia. Cinquant’anni di studi (1940 – 1990)*, a cura di Giovanna Brogi Bercoff, Giuseppe Dell’Agata, Pietro Marchesani, e Riccardo Picchio. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, 1994, 429 – 444.
- Крония 1936:** Cronia, A. *Saggi di letteratura bulgara antica: inquadramento storico e versioni*. Roma: Istituto per l’Europa Orientale, 1936.
- Крония 1940:** Cronia, A. *Commemorazione di Penčo Slavejkov a Brunate*. // *Bulgaria*, 1940, 2, 182 – 191.

- Кръпова 2024:** Krapova, I. *La bulgaristica in Italia. Bilancio di un trentennio. Gli studi slavistici in Italia nell'ultimo trentennio (1991 – 2021). Bilanci e prospettive*, edited by Rosanna Benacchio, Andrea Ceccherelli, Cristiano Diddi, Stefano Garzonio, Firenze University Press, 333 – 362.
- Пицолато и кол. 2018:** Pizzolato, T., D'Amico, T., Rizzi, D. I Paesi dell'Europa orientale e sud orientale Storia degli insegnamenti linguistico-culturali a Ca' Foscari. // Tiziana D'Amico, Tommy Pizzolato, Daniela Rizzi (a cura di). *Le lingue occidentali nei 150 anni di storia di Ca' Foscari*. Università Ca' Foscari di Venezia, 2018.
- Салвини 1936:** Salvini, L. *La letteratura bulgara dalla liberazione alla prima guerra balcanica (1878 – 1912)*. Roma: Istituto per l'Europa Orientale, 1936.
- Станчев 2005:** Станчев, Кр. Българистиката в италианските университети: традиции и съвременно състояние. [Stanchev, Kr. Balgaristikata v italianskite universiteti: traditsii i savremenno sastoyanie.] // *Българистика / Bulgarica*. Информационен бюлетин. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2005, 45 – 53.